

Motion till riksdagen 2005/06:Ju366

av Alice Åström m.fl. (v)

Kriminalvården

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att möjligheterna att skapa en utbildning för kriminalvårdare skall utredas.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att halvtidsfrigivning skall införas som norm för förstagångs-dömda.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att livstidsstraffet skall avskaffas och ersättas med tidsbestämda straff.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att en översyn angående interners mänskliga rättigheter skall göras.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att förutsättningarna för inrättande av en fångombudsman snarast skall utredas.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att kvinnors situation inom kriminalvårdens alla delar skall uppmärksammas särskilt.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att införa en skyldighet att vid inskrivningssamtal på häkte eller anstalt fråga intagna om de har barn eller vårdnaden om barn.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att möjligheten för barn till intagna att ha kontakt med sin förälder per telefon skall förbättras.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att utvisningsdömda med barn i Sverige skall ges möjlighet att prövas för permission med fotboja.

Fel! Okänt namn på

Inledning

De senaste åren har medierapporteringen om kriminalvården varit intensiv. Oftast har det handlat om negativa nyheter om upplopp och spektakulära rymningar eller ekonomiska svårigheter. Detta har inneburit att fokus har flyttats från kriminalvårdens huvuduppdrag, nämligen att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället. Självklart är det allvarligt när svårt kriminellt belastade personer rymmer, men det är bara en del av bilden av kriminalvården.

Det pågår mycket bra verksamhet inom kriminalvården, dock finns risken att all verksamhet drabbas av den externa bild som visas. Detta är inte heller gynnsamt för personalens vilja att vara med och utveckla verksamheten. Problem som finns i verksamheten ska lyftas fram, men det är viktigt att inte gesken av att det inte ger en heltäckande bild.

När man ska diskutera kriminalvård är det viktigt att ha klart för sig orsakerna till att brott begås. Självklart är orsakerna komplexa, det kan handla om personlig vinning, vilket oftast är fallet när det gäller ekonomisk brottslighet men ofta är det också ett resultat av sociala orsaker eller ännu vanligare på grund av missbruk.

En framgångsrik och human kriminalpolitik bygger på insikt i de sociala villkor vi lever under. Det preventiva syftet med hårdare straff har antagligen också större relevans när det gäller personer som planerar att begå ekonomisk och liknande brottslighet än när det gäller andra typer av brott.

Under det kommande året kommer flera viktiga beslut att fattas när det gäller kriminalvården. Den kommitté som utrett framtidens kriminalvård har lämnat sitt betänkande och förslagen bereds för närvarande. Vänsterpartiet kommer att ta aktiv del av denna beredning och därför kommer förslagen i denna motion att inskränka sig till några få principiella frågeställningar. Vi har under de senaste åren lämnat större och heltäckande motioner gällande kriminalvården och de åsikter vi gett uttryck för och de förslag vi lämnat i dessa är alltså gällande.

Personalen, kriminalvårdens viktigaste resurs

Personalen är kriminalvårdens viktigaste resurs. Arbetet för en kriminalvårdare är mycket krävande och innehåller moment som borde förutsätta lång och krävande utbildning. En kriminalvårdare ska klara kontaktmannaskap, repressiva åtgärder samt motivering av hårt kriminellt belastade personer och personer med grava missbruksproblem på en och samma gång. Självklart är detta i princip omöjligt och dessutom finns ingen relevant utbildning att tillgå utöver den som kriminalvården själv erbjuder. Att kriminalvården ska utbilda sin egen arbetskraft skapar problem eftersom verksamheten då får skötas av vikarier i stor utsträckning. Det är ingen bra utgångspunkt.

Vänsterpartiet anser att det måste skapas en särskild utbildning för att utbilda personer till kriminalvårdare. Ett så krävande yrke kräver en vidare

utbildning än vad som kan erbjudas inom kriminalvårdens egen försorg. En sådan utbildning skulle också uppvärdera vårdaryrket. De problem som uppstår när vårdaryrket ofta ses som ett genomgångsyrke skulle minska. En möjlighet torde vara att skapa en särskild inriktning inom Socialhögskolans regi under rubriken Socialt arbete med inriktning på kriminalvård. Möjligheten till att genomföra en sådan utbildning ska utredas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Strafftider och alternativa verkställighetsformer

Under en längre tid har utvecklingen gått mot längre och längre strafftider. Vänsterpartiet anser att detta är en skrämmande och kontraproduktiv utveckling. Det finns ingen forskning som tyder på att längre straff och hårdare tag leder till mindre brottslighet eller färre återfall efter avtjänat straff. De flesta forskare hävdar i stället motsatsen.

Vänsterpartiet anser att det nu är hög tid att återinföra halvtidsfrigivning som norm inom kriminalvården. Som ett första steg för att genomföra detta för alla anser vi att halvtidsfrigivning ska införas för förstagångsdömda, där det är allra viktigast att bryta ett mönster. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ett utökat användande av alternativa verkställighetsformer, framför allt missbrukarvård genom kontraktsvård eller s.k. § 34-placering, har visat sig klart mer framgångsrikt än traditionell kriminalvård. Det är viktigt att ett samarbete etableras mellan kriminalvården och de kommuner som berörs för att överenskommelser ska komma till stånd för genomförande av sådana placeringar. I årets budgetproposition aviseras satsningar på denna fråga, vilket Vänsterpartiet självklart står bakom.

Livtidsstraffet är ett otidsenligt straff som under lång tid kritiserats. Grundprincipen för allt dömande är att påföljder ska vara rättvisa och förutsägbara. En annan grundprincip är att domstolarna ska vara den dömande makten, frikopplad från den politiska som är den lagstiftande makten. Detta är principer som inte kan anses vara uppfyllda när det gäller livtidsstraffet. Det är mycket positivt att regeringen nu lägger fram en proposition för att förändra prövningen för tidsbestämning av livtidsstraff, men Vänsterpartiet anser att en ännu rimligare ordning skulle ha varit att utreda huruvida livtidsstraffet ska avskaffas.

Det nya förslaget löser inte frågan om ifall det är rimligt att de som har dömts för brott för så många år sedan får sin strafftid påverkad av vad som händer i dag. Sker det grova och uppmärksammade brott och allmänhetens attityd hårdnar, eller det politiska klimatet förändras i dessa frågor, är det ofrånkomligt att detta kommer att påverka strafftidens längd. Även tillkommande straffskärpningar för grova brott kommer eventuellt att påverka bedömningen när man ska tidsbestämma straffet. Det strider mot principen att man inte ska kunna drabbas av retroaktiv lagstiftning. Ett straff som inte från

Fel! Okänt namn på

början är tidsbestämt försvårar också rehabiliteringsprocessen och ökar känslan av hopplöshet.

Även om vi anser att förslaget till ny ordning för att hantera tidsbestämning av livstidsstraffet är ett steg i rätt riktning anser Vänsterpartiet att livstidsstraffet ska avskaffas och ersättas med tidsbestämda straff. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Mänskliga rättigheter för intagna inom kriminalvården

Det finns i dag en mängd internationella konventioner som reglerar förhållandena på fängelser och skyddet för mänskliga rättigheter för interner. Dessutom innehåller vår grundlag flera rättigheter, vilka givetvis även gäller dem som sitter i våra fängelser.

Ett exempel på där det kan vara tveksamt om internernas grundläggande rättigheter respekteras gäller frågan om föreningsfriheten, som är en grundlagsfäst rättighet. När det gäller möjligheten att bilda förtroenderåd på våra anstalter begränsas den i dag till att gälla enskilda avdelningar i stället för att gälla hela anstalten, vilket oftast är en förutsättning för att man ska kunna driva sina krav med någon som helst kraft. Ordningen med små förtroenderåd innebär också att de synpunkter som internerna vill framföra vanligtvis får framföras till avdelningschefen i stället för anstaltsledningen. Detta är en dålig ordning. Det som anförs som skäl för denna ordning är säkerhetsfrågor och att man vill förhindra kommunikation mellan avdelningar och vissa individer.

Vänsterpartiet anser det tveksamt om det verkligen är möjligt att på detta generella sätt inskränka en av de viktigaste grundlagsfästa rättigheterna. När det gäller fångarnas nationella förtroenderåd kringskärs möjligheterna till organisering totalt. En översyn över hur de mänskliga rättigheterna tas till vara när det gäller intagna på anstalt bör göras. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

En översyn av internernas rättigheter är dock inte tillräcklig, utan det måste till en övervakning av att dessa upprätthålls i framtiden. I dag ligger detta ansvar i första hand på personalen, därefter på anstaltsledning, och i sista hand på Kriminalvårdsstyrelsen.

Det är en svår uppgift att göra dessa avvägningar. Bedömningen när säkerhetsskålen är på en sådan nivå att man kan göra undantag från rättigheterna är svår. I dag är det Justitieombudsmannen som är den som har det yttersta ansvaret för att fångars mänskliga rättigheter respekteras, men det är inte tillräckligt. Det behövs någon som aktivt kan arbeta för både interner, anstaltsledningar och Kriminalvårdsstyrelsen.

I Storbritannien har det införts en fångombudsman som arbetar med dessa frågor. Det har fått mycket positiva effekter för internerna, men även för anstaltsledningarna, och har bidragit till att få en bättre fungerande verksamhet för alla parter. En utredning bör snarast undersöka förutsättningarna för att

tillsätta en fängombudsman i Sverige. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Kvinnor inom kriminalvården

Det finns många saker som är förbjudna och som inte accepteras i vårt samhälle. Kriminalitet är en av dem. Är man dessutom kvinna och kriminell är det ett ännu större brott mot våra normer och det leder till ett stort utanförskap. Det passar inte in i vår bild av vad som är normalt. Med detta i tankarna kan man bara försöka tänka sig hur man blir behandlad och sedd om man som kvinna dessutom har barn och är kriminell. Det är en situation som många inte tror finns eller i alla fall inte vill se. Skulle man tvingas se det, skulle de flesta antagligen bara slå bort det som förkastligt. Hur kan en mamma göra så mot sina barn? Har hon ingen ansvarskänsla alls?

I verkligheten finns dessa kvinnor mitt ibland oss. Eftersom även de är produkter av vårt samhälle är de mycket medvetna om sitt utanförskap och de skuldbelägger sig själva genom att ställa de frågor som många andra skulle ställa. Deras väg tillbaka till att bli en del av vårt samhälle igen, med dessa förutsättningar, är oerhört lång. Att många inte ens vill se deras behov gör det inte lättare. (Ovanstående är ett utdrag ur ett projektarbete i sociologi, vt 98, institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet).

Kriminalvården är en klart mansdominerad värld där den manlige internen i dag utgör den norm som verksamheten är uppbyggd kring. I dag finns varken kunskap om eller beredskap för kvinnors särskilda situation och behov. Detta gäller såväl lokalers utformning och motiveringsarbetets upplägg, som de sjukvårdsresurser som tillhandahålls.

Frivården har en särskilt betydelsefull roll när det gäller kvinnor som begår brott, då en stor andel av kvinnorna inom kriminalvården döms till påföljder under frivårdens ansvarsområde. Det har på vissa håll utvecklats program och verksamheter för kvinnor, men trots detta har inte kvinnors särskilda behov fått ett tillräckligt starkt genomslag inom frivårdens verksamhet. Därför måste kunskapen om och arbetet med förståelsen för kvinnors särskilda behov intensifieras och utvecklas.

Kvinnornas tidigare livserfarenhet gör att behovet av behandling är mycket stort. Där räcker det inte med den vanliga programverksamheten även om man utformar den efter kvinnors specifika behov. För flertalet handlar det om långvarig terapi – för att kunna ha en möjlighet att rehabiliteras och återanpassas krävs det att dessa möjligheter byggs ut. Kvinnors situation inom kriminalvården ska således uppmärksammas särskilt. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Barn till dömda

Barn som lever med en förälder som dömts till vård eller fängelse lever i en mycket svår situation. Enligt Barnombudsmannen befinner sig flera tusen barn i Sverige i denna situation. Samhället brister i sitt stöd till dessa barn på flera punkter. Det gäller såväl barens behov av stöd och deras rätt till en väl fungerande kontakt med sin frånvarande förälder.

Det finns också ett behov av stöd till barn under den svåra tiden fram till dom faller. Många barn behöver också stöd även om föräldern frikänns. För att barn ska få så gott stöd som möjligt behöver också den förälder som inte är anklagad få hjälp för att kunna stödja det drabbade barnet på bästa sätt. Hela familjen drabbas och därför ska hela familjen synas i processen.

Det är mycket viktigt att socialtjänsten tar aktiv del i stödet till familjen. En förutsättning för att socialtjänsten ska kunna ge detta stöd är att de får veta vad som hänt. I dag har kriminalvården en skyldighet att underrätta socialtjänsten om ett barn riskerar att fara illa. Detta fungerar dåligt.

Vi anser att en skyldighet att fråga den intagne huruvida han eller hon har barn vid första kontakten på häkte eller anstalt ska införas, och om så är fallet ska detta meddelas socialtjänsten. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Kriminalvården har under det senaste året vidtagit en del åtgärder som är mycket positiva. Alla anstalter ska ha en barnansvarig person och besöksmiljöer har fortsatt att förbättras. Detta är dock inte tillräckligt utan fler åtgärder måste vidtas.

Ett barn med en frihetsberövad förälder kan inte stoppas i säng på kvällen av sin förälder, men att säga god natt är möjligt. Ett telefonsamtal är en liten sak som kan betyda oerhört mycket såväl för den intagne som för barnet. Dock är telefonsamtal förknippat med höga kostnader för den intagne och dessutom kanske inte de tider som anstalten avsatt för telefonsamtal passar barnets rutiner.

Vänsterpartiet anser att det bör skapas rutiner som gör det möjligt för barnet att i större utsträckning nå sin förälder, att telefonsamtal till barnet ska vara kostnadsfria och att möjligheten för en förälder som är intagen i anstalt att nå sitt barn ska ges större vikt vid bedömningen av när en intagen får lov att ringa. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Barn till utvisningsdömda har en särskilt svår situation eftersom deras förälder inte har möjlighet till permission och inte kan delta i någon del av barnets liv. Den enda möjligheten till kontakt är den som kan ske inom anstaltens område. Det är av yttersta vikt för dessa barn att möjlighet till en mer normaliserad kontakt sker.

Vänsterpartiet har under flera år motionerat om att man bör införa möjligheter till permission med fotboja för denna grupp. De tekniska förutsättningarna är väl utredda och därför kan ett beslut fattas omgående. Riksdagen bör besluta att utvisningsdömda med barn i Sverige ska ges möjlighet att provas för permission med fotboja.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 27 september 2005

Alice Åström (v)

Rossana Dinamarca (v)

Siv Holma (v)

Tasso Stafilidis (v)

Mats Einarsson (v)

Rolf Olsson (v)